

Zahodna meja Gorenjske je tista, ki poteka po razvodnici med Črnim in Jadranskim morjem, Posavjem in Posočjem oziroma med porečjema Save in Soče, Sore in Idrijce. Ta vodna meja je hkrati naravna ločnica med osrednjo in zahodno Slovenijo, med Gorenjsko in Goriško. Te izrazito naravne meje se je v stoletjih oprijelo več zgodovinskih. Že v rimskih časih je bila tu meja med provincami, v srednjem veku pa med različnimi gospostvi, na sorško-idrijskem odseku, denimo, kar osem stoletij (973-1803) meja med loškim gospostvom freisinških škofov na eni ter tolminskim in idrijskim gospostvom na drugi strani. Najbolj »mejno« pa je seveda obdobje med obema svetovnjima vojnama oziroma v letih 1918-43(47), ko je bila prav tu tudi državna meja med kraljevinama Jugoslavijo in Italijo, bolj znana kot rapalska meja.

Rapalska meja

Rapalska meja (RM) je bila posledica enega najbolj nasilnih tujih posegov v notranjost slovenskega ozemlja pred 2. sv. vojno. Njen izvirni greh je bil storjen v Londonu, 26. aprila 1915. Tega dne je sprva nevtralna Italija z antantnimi državami (Francijo, Veliko Britanijo in Rusijo) podpisala meddržavno tajno pogodbo, s katero se je zavezala, da stopi v vojno na njihovi strani, one pa so ji v povračilo po zmagi med drugim obljubile več tujih ozemelj, med njimi celotno slovensko Primorje. Kljub strahotnemu porazu v bitki pri Kobaridu oktobra 1917 – od takrat je beseda Caporetto v italijanščini sinonim za vsakršno katastrofo – in umiku do Piave, se je italijanska vojska po podpisu premirja 3. novembra 1918 in temu sledečemu umiku sicer neporažene avstro-ogrske armade začela potuhnjeno polaščati v londonskem paktu obljubljenih ozemelj, ki jih ni nihče več branil. »Zmagovito« je zasedla *Sacro confine orientale* – Sveto mejo na vzhodu. Italijanska vojska je mejo *de facto* zasedla že novembra 1918, *de iure* pa je bila potrjena z meddržavnim in mednarodno prizanim sporazumom v Rapallu, podpisanim 12. novembra 1920. Ko je bila meja načrtovana na papirju, je sledila njena označitev na terenu z mejniki. Dobro desetletje pozneje se je začelo njeno vojaško utrjevanje, najprej na italijanski strani od 1932 (Alpski zid) in potem še na jugoslovanski od 1937 (Rupnikova linija). Predvsem pa je meja brutalno posegla v vsakdanje življenje ljudi ob njej na obeh straneh. Dovčerajšnji sosede so se kar naenkrat znašli v dveh povsem različnih državah in nadvse drugačnih družbenih razmerah. In tako je ostalo vse do začetka 2. sv. vojne, ko je bila vzpostavljena nova razdelitev med Italijo in Nemčijo oziroma do 9. septembra 1943, ko je Italija kapitulirala.

Na nekaterih točkah so torej Italijani izsilili mejo čez razvodnico tudi v območju gorenjskega juga. Tako so si prilastili vse tri predalpske prelaze, preko katerih so speljane ceste z gorenjske na primorsko stran, iz Selške

doline v Baško grapo, iz Poljanske doline v Cerknju in iz Žirov v Idrijo. S teh prelazov, zlasti s slednjega, so se stegnili še posebej daleč na vzhod, kakih pet kilometrov od razvodniške in več kot 900 let stare meje med loškim gospostvom freisinških škofov in posestjo idrijskega rudnika živega srebra – da bi tega vojaško še bolj zavarovali. Z rapalsko pogodbo sta žirovska občina in župnija po letu 1918 izgubili kar dvanajst naselij, čeprav je bilo v londonskem paktu določeno, da se krajevne, šolske in katastrske občine in župnije pri novi meddržavni razmejitvi ne smejo deliti.

Potek meje

RM je potekala ob črti Peč, Jalovec, Triglav, Možic, Porezen, Črni vrh nad Cerknim, Bevkov vrh, Hotedršica, Planina, Javorniki nad Cerknico, Bička gora, Snežnik, Kastav, vzhodno od Matuljev in se vzhodno od Reke spustila do morja. V zgornjem delu, v Julijskih Alpah, je dejansko potekala po razvodnici med Jadranskim in Črnim morjem. V spodnjem delu pa to pravilo ni veljalo, saj je Italija dobila celotno postojnsko območje. Italija je z vojaško zasedbo in z rapalsko pogodbo dobila več, kot ji je bilo obljubljeno v Londonu. To velja tudi za žirovski odsek RM. Srednjeveška meja, recimo ji kar freisinška, je šla s Sivke do Gradišča nad Ledinami, se spustila na Ledinsko razpotje, se vzpela nazaj do Gor (te so bile idrijske), in šla skozi cele Dole tako, da so bile te v celoti loške, vse do Medvedjega Brda. Rapalska meja pa je pomaknjena več kilometrov proti vzhodu na škodo žirovske strani. Z Mrzlega vrha se je spustila na Breznico, z nje do Tabra, tik nad Žirmi, in prečila dolino Osojnice tako, da je bila ta že v Italiji. Iz Osojnice se je dvignila na rob vrsniške planote in se z nje spustila v dolino Žirovnice tako, da je bila Sovra v Jugoslaviji, Žirovnica pa v Italiji. Iz slednje se je dvignila na Kovk, z njega padla v spodnji del doline Črne in se vzpela iz nje na rob zavraške planote, Jugoslaviji je pustila le dno ozke doline reke Sore in ob njej cesto iz Žirov proti Logatcu ...

Življenje ob meji

RM je v življenje ljudi ob njej vnesla velike spremembe. Med posameznike, družine, vasi in mesta, ki so bila še v začetku novembra 1918 bližnji sosedje, je kot zastor padla meja med dvema sovražnima državama z vsemi ovirami, ki so bile za tako mejo običajne. Pa ni šlo le za mejnike, zapore in vojaštvo, temveč tudi za spremembe v načinu življenja. Prosto gibanje posameznikov čez mejo ni bilo več mogoče, dovoljeno je bilo le na določenih prehodih in pod določenimi pogoji. Farani iz obeh Vrsnikov, Žirovnice in Breznice so bili na silo ločeni od svoje žirovske fare in pokopališča; odtlej so morali k maši v Ledine in tam pokopavati svoje

mrtve. Enaka usoda je doletela šoloobvezne otroke, ki so morali namesto v slovensko šolo v Žiri hoditi v italijansko šolo v Ledinah.

Tudi ob RM se je kmalu pokazalo, da »ljubezen ne pozna meja«. Nastala je amore di frontiera. Nanjo spominja tudi priložnostna popevčica; poje o mejah z Jugoslavijo, kjer živijo plavolaske, bionde: »Ai confini di Iugoslavia dove son bambine bionde ...« Te pa osvajajo črnolasi mladci, ki so danes kot ljubimci priznani že povsem svetu in počaščeni z nazivom latino lover. Naša dekleta so jih imela priložnost spoznati že v letih po 1. sv. vojni, ko so se kar naenkrat pojavili v njihovih krajih, naši možje in fantje pa so jih v jezi in najbrž tudi iz zavisti označili za »laške plavšarje«. Mnoge Slovenke ob RM so imele z njimi otroke, nekatere so se z njimi tudi poročile in odšle.